

Of juist niet...

JJL: "Of juist niet. Als je dat in het Duits leest, dan kom je daar niet zo één-twee-drie doorheen. Je leest dan wat Handke er zelf over zegt, dat het in de traditie van Aischylos geschreven is. Met die informatie lees je dus een nieuw klassiek stuk. Er zijn geen personen, alleen maar mensen die lezen, of spreken. Het verschil tussen de arbeider Hans en de intellectueel Gregor is in de stijl van de dialoog niet merkbaar. Dat is bij Aischylos ook zo, of er nou een opstandige prinses of een man uit het koor spreekt. De auteur heeft een bepaald taalgebruik, hij daalt niet af. Hij vertelt zijn geschiedenis, volgens zijn literair procédé, met zijn ontwikkeling en zijn veelheid van woorden. Dat raakt mij ook altijd in de Griekse tragedie. We hadden eerst besloten *Über die Dörfer* niet te doen, omdat we het gecompliceerd vonden. Teruglezend, en op een bepaald moment *Publikumsbeschimpfung* terug bekijkend, hadden we zoiets van, goh, er is toch weinig veranderd. Bij *Publikumsbeschimpfung* is er wellicht geen anekdote, maar eigenlijk gaat het over het zelfde, over het schoonmaken van de taal, over het afkrabben van de hatelijke dingen die aan de samenleving kleven."

Het verschil tussen beide stukken is dat ze in een ander idioom geschreven zijn. Waar de taal, en dus ook de werkelijkheid, geanalyseerd wordt in Publikumsbeschimpfung aan de hand van agressie...

JJL: "Ik vind *Über die Dörfer* veel agressiever..."

*Als resultaat, ja. Terwijl in *Über die Dörfer* die analyse gebeurt aan de hand van romantische poëzie.*

JJL: "Maar de uitspraken die worden gedaan zijn veel minder overwogen, ze zijn denkend, terwijl bij *Publikumsbeschimpfung* meer sprake is van muziek, dialoogmuziek. Hoorspel. Het klinkt allemaal veel softer, daarom doen we het ook zo soft. Handke zegt in een latere uitgave van *Publikumsbeschimpfung* 'Wanneer wordt het nu eindelijk een keer gelezen?' Hij bedoelt dus op het toneel, waarschijnlijk. We hebben die twee stukken met elkaar vergeleken, eigenlijk onvergelijkbaar maar toch twee uitgangspunten van één auteur met 16 jaar ertussen, en mét onze problemen of de zaak niet te dicht bij de werkelijkheid staat in *Über die Dörfer*, of je daar überhaupt die 'innige ironie' die hij voorschrijft kan hanteren. Die innige ironie kan je net zo goed bij *Publikumsbeschimpfung* plaatsen. Handke is gewoon een man met veel ervaring geworden, in die zin dat hij in zijn nieuwste boek iemand een moord laat plegen, wat een heel bijzondere ontwikkeling is, dat doet hij in *Über die Dörfer* nog niet."

*In *Über die Dörfer* wordt voelbaar dat de werkelijkheid alleen maar talig is, iedereen bouwt zijn wereldje op en dat is het enige 'ware'. Taal als afbeelding is volkomen uit den boze.*

JJL: "Sterker nog. *Über die Dörfer* heeft ook de suspens van een klassieke tragedie. Je weet waar het op uitloopt, dat hij geen oplossing zal vinden, dat hij alleen maar iemand op kan laten komen die nadenkt over wat nou de consequenties van een dergelijk stuk zijn of van een dergelijke overweging. Dat is, denk ik, de rol van de intellectueel in onze samenleving. Die samenleving is niet anders dan die van de intellectueel 300 jaar vòòr Christus, die dat ook doet, maar nog van oude mythes uitgaat, omdat hij weet dat het publiek een bepaalde mythe kent en dat de manier waarop die gebracht wordt begeesterend bij het publiek kan brengen."

Een zeer creatieve oorlog

Ik zie de figuur van Nova als het koor in een klassieke tragedie, maar het essentiële verschil is dat in die samenleving veel meer maatschappelijke consensus bestond, althans rond de mythe. Nu, bij ons, bestaat die consensus absoluut niet meer.

JJL: "Of lijkt niet meer te bestaan, want daar zijn natuurlijk theorieën over die Handke niet aangrijpt. Wat dat betreft is hij statuur, hij bevindt zich binnen de vooroordelen van onze samenleving en hanteert die ook. Handke geeft aan dat één van de belangrijkste problemen de vastgelopen ambitie is, je bent immers in dienst van een machine die niet anders gaan kan dan hij gaat. Vandaar dat de meeste Duitse auteurs van dit moment in totale paniek zijn, wat de tragedies

toch willen voorstellen, die onheilsgedachte, 'wij kunnen hier niets meer aan veranderen'. De meeste mensen hebben nu de idee dat Europa definitief is ondergegaan. Dat soort gedachten waren er ook in de jaren '20 (Kraus e.a.), maar er bleek nog een zeer creatieve oorlog gevoerd te kunnen worden, er bleek een fantastische economische opbouw mogelijk te zijn, die dan weer uitliep op totale vervreemding. Het is natuurlijk heel moeilijk om je tragedie in deze samenleving te plaatsen omdat alles zo amorf is, maar een werkelijkheid is altijd amorf. Als er geen echt enthousiasme is — studentenbeweging, Provo, een oorlog zelfs — dan heeft iedereen wel iets van 'het is toch verdomd saai', terwijl Handke dan denkt, terugkomend in zijn dorp, 'Het is helemaal niet saai, het is alleen maar verpest'. En 'Is het verpest? Hoelang moeten we daar nu op wachten, 10.000 jaar, tot het allemaal weer goed is? Tot de ozonlaag zich weer verschoond heeft?'"

Maar Nova probeert dat fragmentaire, die verschillende wereldjes die iedereen daar uitgesproken heeft, opnieuw samen te voegen?

JJL: "Nova komt uit een Goethiaanse achtergrond. In het klassieke Duitsland van de 18de eeuw, het hoogtepunt van de Europese cultuur, waren er een soort 'zieledokters', mensen die in een bepaalde streek de taak hadden de conflicten tussen personen en groepen op te lossen. Die hulp was meestal heel erg reactionair, gericht op het herstel van de harmonie, zoals de blinde ziener in de antieke tragedies. Ik zie Nova meer als een deus ex machina, als een dokter, maar dan de Gestaltdokter, iemand die overweegt. Je kunt meepikken wat je wilt. Naar het toneel toe is Nova te

Publikumsbeschimpfung (Maatschappij Discordia) — Foto Bert Nienhuis

